

Szabó Mária

Régi magyar orvosi kifejezések

<https://doi.org/10.61333/mony.15219>

Két éve alakult meg kutatócsoportunk, Fogarasi Katalin, Ittész Dániel, dr. Zalatnai Attila és az én részvételemmel. A Semmelweis Egyetem Központi Levéltárában található boncolási jegyzőkönyveket kezdtük el feldolgozni több szempont alapján. Az első jegyzőkönyvek 1863/64-ből származnak, a jegyzőkönyvek között vannak teljesek és csupán kórismék is. Mintegy véletlenszerűen lettek kiválogatva, és gyakorlatilag a XX. század második feléig terjed az anyag. Egyelőre csak a XIX. századi boncolási jegyzőkönyvekkel foglalkoztunk, a kézzel írt jegyzőkönyvek digitalizálása komoly filológiai munkát igényelt, amelyet Ittész Dániellel végeztünk el.

Ezek a jegyzőkönyvek több szempontból is számot tarthatnak az érdeklődésre. Eddig vizsgáltuk a kórisméket, valamint a főbb szervek, például a tüdő, máj leírásával kapcsolatos kifejezéseket, vizsgálati módszereket. A kézzel írt boncjegyzőkönyvek elolvasása nem volt könnyű, pacák, folatok, rövidítések, olvashatatlan kézírás nehezítették, valamint azok a régi kifejezések, amelyek jelentésének sokszor utána kellett járni. Az, hogy a „láta” a pupilla lehet, valamint az „agykér” az agykéreg, elég egyértelmű volt, de hogy például a „gamóc” vagy az „ördögharapás” mit jelent, már nehezebb kérdés volt. Ezért több, nagyjából a XIX. század második felében keletkezett bonctani és anatómiai tankönyvet elolvastva, összegyűjtöttem ezeket a régi anatómiai kifejezéseket és kórisméket.

A vizsgált anyagot még érdekesebbé teszi az, hogy 1864-ben jelent meg Arányi Lajos bonctankönyve, mégpedig magyar nyelven az első. Arányi leírja a boncolás menetét, amely nagyjából ugyanazt a menetet követte a XIX. században – megjegyzem, hogy a XVIII. században és a XIX. század elején még nem volt általános boncolási protokoll, ezt bizonyítják a váci múmiák, ugyanis a 254 múmiából hatot boncoltak fel, amelyeken a vágások össze-vissza találtak –, de az autopsiánál mindig figyelembe vették a diagnózist. Így például, ha meningitisben (agyhártyagyulladás) halt meg a beteg, akkor a koponya boncolására nagyobb figyelmet fordítottak, vagy ha metritisben (általában ebben a korban gennyes méhgyulladás), akkor a belső nemi szervek leírá-

sa részletesebb. Az is előfordul, hogy a család kérésére a koponyát nem boncolják, ha a halál szempontjából nincs jelentősége.

A szervek nagyságának, színének és egyéb eltéréseknek a leírásánál nincsenek egzakt mérési módszerek, a pathologus az érzékszerveire támaszkodott, elsősorban a látásra, tapintásra, szaglásra és a kopogtatásnál a hallására. A májat, lépét és a szívet szokták lemérni, és a súlyukat fontban és latban adják meg (lásd alább). A testüregekben lévő folyadékmennyiség megítélése általában körülbelüli, ránézésre történik. A folyadékmennyiségnél a mértékegység az obony (lásd alább), illetve kávéskanal, nagykanal és hasonlók.

A boncolási jegyzőkönyvek három fő részre tagolódtak: **a külvizsgálat, a belvizsgálat** és a **diagnózis**. Speciális esetekben, például halált okozó sérüléseknél, kitérnek a sérülés részletes leírására.

A külvizsgálat:

1. A beteg korát a legtöbb esetben csak hozzávetőlegesen adják meg (kb. ennyi meg ennyi idős férfi vagy nő). Leírják, milyen a termete (alacsony, közepmagas, magas), tápláltsági foka (megléhetősen, közepesen vagy alultáplált). Milyen a bőr színe a mellkason és a háton (általában a háton szederjes hullafoltok), valamint a haja színe.
2. A szeme nyitva, csukva vagy félig nyitva, a szaruhártya, kötőhártya, szivárványhártya, pupillák leírása. A szaruhártya elhomályosult vagy nem, a szivárványhártya színe, a pupillák (láták) szűkek vagy tágak. 1910-től kezdődően a boncolási jegyzőkönyvekben a láta helyett pupilla szerepel, bár egy késői, 1986-os jegyzőkönyvben még előfordul a láta.
3. Az állkapocs és a végtagok mozgathatósága (merevek vagy mozgathatók), ha van hámphány az alsó végtagon, az mekkora, milyen színű, hol van.
4. Nyak: hosszú, rövid, vastag, vékony, arányos.

5. Mellkas: domború, besüppedt, hordó alakú, széles, alul széles.
6. Alttest és nemi szervek: kiterjedt, hullámzó, egyéb (például egy esetben 10 piócacsípés nyoma az altesten).
7. Sérüléseknél: a sérülés nagysága, elhelyezkedése, vér, savó, genny látható-e, ezek mennyisége körülbelül, a seb szélei, milyen a sérülés körül a bőr stb.

Belvizsgálat:

1. Az 1863/64-től kezdődő boncolási jegyzőkönyvekben a koponyával kezdődik a leírás, itt rendre a koponyaborék, kemény agykér (kemény agyhártya), lágy agykéreg (lágy agyhártyák), agyacs (kisagy), csontbelsőszegény (csontvelőben szegény), csontbélidús (csontvelőben gazdag), oldalgyomrok (agykamrák) kifejezéseket találjuk. A fejbőr vértartalma, a koponyaboltozat vastagsága, a csontvelő mennyisége (csontbélidús, csontbelsőszegény), a kemény- és lágyagyhártya leírása, kisagy (agyacs), agykamrák, nyúltvelő vizsgálata. A koponyaúrben lévő folyadék mennyisége, az agy tapintata: térsza tapintatú, szívós, szivacs tapintatú, szétmálló, rothadásnak indult. A metszlapon látható elváltozások, savó, vér, a vér színe, sűrűsége, alvadási foka, genny vagy egyéb elváltozások, például bevezés, keményedések. Az érfonatok leírása, torkolati vénák, a bennük lévő vér színe, állaga, az agyalap leírása, esetleges folyadék az agyalapon (vér, savó, genny). Az agy kivétele utáni állapot.
2. A bőr alatti kötőszövet vastagsága, az izomzat fejlettsége (ezt nem mindig írják le).
3. A pajzsmirigy színe, nagysága, a szövet állománya (például ikraküllemű).
4. Gége (gög), légcső és nyelőcső (bárszing) nyálkahártyájának leírása, színe, beszűrődöttsége, esetleges váladék, nyák, savó, vér. A későbbiekben a gög helyett a gége használatos, de a nyelőcső másik elnevezése, a bárszing később is használatban marad, még ma is előfordul.
5. Tüdők: szabadok vagy valamilyen módon rögzültek (például szalagosan odanóttek), nagyságuk (mekkoraságuk), olyanok, mint kilégzésnél vagy belégzésnél, a tüdő egyes lebenyeinek tapintata: lószőrpárna-tapintatú, dunna-, máj- vagy léptapintatú. A kopogtatási hang dobos, tompa. Állománya sorvadt, lép szakadékony stb. A tüdők levegővel telítettek vagy sem, vízben alámerülnek vagy

sem. A tüdők vértartalma, a vér színe, állaga, alvadási foka, egyéb elváltozások, például cavernák, göbök, foltok. A kontakási hangok leírása először az 1867-es jegyzőkönyvekben jelenik meg, ahol részletesen leírják mindkét oldali tüdő „kontakási” hangjait.

6. Szív: a normálisnál nagyobb, kisebb, a szívbuokban lévő folyadék mennyisége, milyensége, a jobb és a bal szívfél nagysága, a kamrák, pitvarok falának vastagsága, a billentyűk állapota, a semilunaris (félholdképzű) billentyűk leírása, például megkeményedett (porcosodott) vagy ernyedtt, az üregekben lévő vér, véralvadék, savó színe, mennyisége, az aorta (függér) és billentyűinek állapota.
7. Máj, lép és a vesék: vértartalmuk, a nagyobb erekben lévő vér mennyisége, színe, alvadási foka, állományuk (szakadékony, szétmálló, tömött), a kéreg vastagsága, milyensége, a fenti szervek nagysága, az epehólyag tartalma.
8. Gyomor, vékony- és vastagbelek nyálkahártyája, folyadék- és bélsártartalom, a gyomorban lévő ételmaradék emésztettségi foka, a gyomorban és a belekben lévő gázmennyiség, légtartalom, egyéb folyadék színe, szaga, állaga.
9. Nőknél a belső nemi szervek, méh, kürtök, méhszáj, nyálkahártya stb.
10. Hashártya, cseplez, hasüreg: van-e folyadék a hasüregben, ha igen, annak mennyisége, színe, szaga, állaga (zavaros, véres, savós, gennyes).
11. Húgyhólyag nagysága, nyálkahártyája, telítettsége, a benne lévő vizelet mennyisége, színe, szaga.

A szervek leírása után következik röviden a máj, lép és a szív súlya fontban és latban, de nem mindig mérik le és adják meg ezen szervek súlyát.

Diagnózis:

A befejező része a boncolási jegyzőkönyveknek, egyetlen kivétellel (amikor magyarul van) mindig latinul adják meg. Majd következik a boncolási jegyzőkönyv leírójának aláírása, aki általában nem orvos, hanem vagy medicus, vagy jegyző a XIX. században. Maga az orvos diktálja a jegyzőkönyvet, ezért is fordul elő viszonylag sok hiba a leírásokban. A későbbiekben persze a kórboncnok vezeti a jegyzőkönyvet.

Régi orvosi kifejezés	Jelentése	Forrás	Mai jelentése
Agyacs	kisagy	Arányi 809 Boncolási jegyzőkönyvek 1910 előtt, pl. 1868 (104423, 102827)	kisagy
Agyalapi lágykérlob, meningitis basilaris		Arányi 191	agyalapon elhelyezkedő agyhártyagyulladás
Agyfövény	Főleg a corpus pinealeban előforduló psammom-szemcsék, mészs szemcsék, amelyek hámsejtek incrustatiója (kérgesedése) folytán keletkeznek. A psammoma a daganatelemek közt lévő fehéres, kerek vagy tojásdad, esetleg zezugos, szabálytalan alakú mézstestecske.	Schmaus I.79, I.244 (daganat)	a tobozmirigyben előforduló mézszemcsék
Állam, összeállítás, consistentia	Valamely szerv állománya.	Arányi 112, 127, 951	állomány
Bányaféreg, <i>Ankylostoma duodenale</i>	A vékonybélben, főleg a jejunumban élősködő féreg, Németország bányamunkásainál nagyon elterjedt, a lárvák a szájon keresztül, de a sértetlen bőrön is bejutnak a szervezetbe.	Schmaus I.350	
Bárzsing, nyelőcső, oesophagus		Arányi 265 Schmaus II.134 Boncolási jegyzőkönyvek mindegyike még az 1930-as években is, pl. 1863/64 (093135, 093633), 1868 (102845)	nyelőcső
Belső bebörtönződés, incarceration interna	Valamely bélrészlet rendellenesen összeszorítottatik, ez gátolja a vérkeringést, nagyfokú pangás, stasis jön létre, majd necrosis vagy mortificatio (mindkettő elhalást jelent). A sérv, hernia valamely zsiger kijutása saját testüregéből a felület fölé vagy más testüregbe, amelyek legsúlyosabb következménye lehet az incarceration (kizáródás).	Arányi 601, 639, 640–3 Schmaus II.182–4	beszorulás, kizáródás
Beszűrődött heveny gümőkór, phthisis florida	A phthisis már a <i>Hippokratészi Corpus</i> ban megtalálható szó, általában sorvadást jelent. A tüdővészre használták, ugyanis az ókori Görögországban a tbc és a malária szinte népbetegségnek számított.	Arányi 394–6	gyors lefolyású, heveny gümőkór
Bolyhos szív, cor villosum	A pericarditis (szívburkokgyulladás) azon fajtája, amikor a szív zsigeri lapján és a közönséges értelemben vett szívburkon bolyhos, az ökör nyelvéhez vagy a bunda belsejéhez hasonló, bozontokkal ellátott rostonyacsapadék van.	Arányi 470–4	bolyhos szív
Borék (koponyaborék, hereborék)	Bármely testrészt, szervet kívülről körülvevő bőr, hártya elnevezése.	Boncolási jegyzőkönyvek: 1864 koponyaborék (093945), 1864 szívburék (093955)	burok, hártya
Boszorkány lövés	Daganatféle, amelyben gyakran hosszú szőr, haj, tökéletlen fogak találhatók, teratoma, fejlődési rendellenesség.	Arányi 44	derékzsába, lumbágó, „hexenschuss”
Bright-féle vesebaj, morbus Brightii, elterjedt veselob	A vese megnagyobbodott, a kéregállomány túlteng, a csöves állomány elsorvadt, szalonnaküllemű, a kéregállományból ragadós, zavaros folyadék, a vese fehéres izzadmánnyal van beszűrődve, a vesék vértelenek. Klasszikus elnevezése a chronicus vagy acut nephritisnek (idült vagy heveny vesegyulladás), amely gyakran társul magas vérnyomáshoz és szívbetegeységhez. A tüneteket először 1827-ben írta le az angol orvos, Richard Bright, aki 25 esetet írt le, és a betegség róla lett elnevezve (<i>Tolnai Új Világlexikona</i>).	Arányi 695–8	krónikus vesegyulladás
Bronzdiabetes	Haemochromatosis, májcirrhosis és a pancreas elváltozásával jár együtt, ami a diabetes oka.	Schmaus I.378	haemochromatosis, májbetegségekhez kapcsolódó diabetes esetén festékanyag lerakódása a szervekben

Régi orvosi kifejezés	Jelentése	Forrás	Mai jelentése
Bronzkór, morbus Addisonii	A melanin felszaporodása okozza a bőr és a nyálkahártyák piszkos barna elszíneződését, ún. chromatophorok szállítják. A mellékvese elváltozásai okozzák a legtöbb esetben, tbc, sorvadás, vérzés, gumma, daganat. Mások szerint a chromaffin-rendszer megbetegedése okozza. A mellékvese kérgé is sorvadt.	Schmaus I.73, I.375	Addison-kór, a mellékvesekéreg csökkent működése okozza
Bubor, pemphigus vulgaris	Mogyorónyi, diónyi, olykor tenyéryni hólyagok, amelyek kezdetben savót, később véres-gennyes váladékot tartalmaznak. Barnás varokká száradnak be, és hegesedés nélkül gyógyul.	Schmaus II.495	krónikus, hólyagképződéssel járó bőrbetegség
Bujasenyves kór, fekély, syphilis, bujakóros csontszűh, morbus Gallicus	A vérbaj, syphilis számos elnevezései.	Arányi 239, 806	vérbaj
Cimbalomszeg, hegyes szemölcs, condyloma acuminatum	Kankós váladék okozza a nemi szerveken.	Schmaus II.508	hegyes függöly vérbajnál
Cukormázás lép, perisplenitis fibrosa, cukormázás máj	Idősült induratív (megkeményedéssel járó) lép-daganat: a tok és a trabekulák (gerenda, rúd, vaskos köteg) megvastagodnak, a trabekulák szürke kötegeket alkotnak, a pulpát (valamely szerv belső, puha állománya) számos rekeszre osztják, a pulpa a bőséges pigmentlerakódás miatt barnás színű. A tok szürkésfehér, átlátszatlan, tömött, gyakran körülírt, kérges, néha porckemény megvastagodással ellátott. Pangásnál a májtok igen erős kötőszövetes burjánzásnak indulhat, aminek következtében a máj felszínén vastag, szívós, fehéres felrakódások jönnek létre, mintha megdermedt cukormázzal lenne leöntve.	Schmaus II.9 (lép), II.198 (cukormázás máj)	kötőszövetes lépurokgyulladás
Csípébél, intestinum ileum	csípőbél	Arányi 312. o.	csípőbél
Csirlé, blastema	Csonttörés esetén az elszakadt csonthártyából és velőhártyából fakad a csirlé. A vér hig alkatrésze.	Arányi 804, 958, 959	csiraanyag
Csontbél, csontbéliszegény, csontbélidús	csontvelőben gazdag vagy csontvelőben szegény	Boncolási jegyzőkönyvek: 1864 (093755, 093135), 1867/68 (104103)	csontvelő
Csontszűh, caries	Csontgennyedés, a csont megduzzadt, rendesenl puhább, felülete érdes, csonthártyától megfosztott, gennyesen beszűrődött.	Arányi 164, 784, 796, 798, 799, 806	csontszuvasodás
Dag	Pl. a rostdag (fibroid), porcrag (chondroid), csontdag (osteoid), hájdag (lipoma), húsdag (sarcoma), jóféle fekete dag (melanosis benigna), tömlődag (cysta), kásdag (atheroma).	Arányi 43	daganat, újképződmény
Dárdanyhalvag mérgezés, butyrum antimonii	Antimonmérgezés, tünetei hasonlóak az arzénmérgezéshez. Kis adagban fejfájást, szédülést, depressziót okoz, nagy adagban gyakori, súlyos hányás, és rövid időn belül halált okoz.	Arányi 855	antimonmérgezés
Dávid lantja, lyra Davidis	A Monroe-féle lyuk elülső határán kétoldalt egy-egy velőhenger, a boltozat oszlopai, columnae fornicis található, hátrafelé a száruk eltérnek egymástól, és a kérges testhez tartozó haránt rostlemezek hidalják át őket, s egy háromszögű, húrosnak látszó képződményt alkotnak, amelyet Dávid lantjának neveznek.	Thanhoffer 238	az agyban található, lant alakú anatómiai képlet
Denevércsont, ékcson, os sphenoidum	Repülő denevérhez vagy bogárhoz hasonlít, testéből nagy és kis szárnyak (alae magnae et parvae) indulnak mindkét oldalt.	Thanhoffer 37-8	ékcson, os sphenoidale
Denevérszárny, ala verpertilianis vagy széles méhszál, ligamentum latum uteri		Arányi 310. o.	széles méhszál

Régi orvosi kifejezés	Jelentése	Forrás	Mai jelentése
Dermedés, tetanus		Schmaus I.322–3	<i>Clostridium tetani</i> okozta halálos, fertőző betegség, amelyet a vázizomzat állandó tónusa és görcsrohamok jellemeznek
Dugaszolás, dugaszképlődés, embolia	embolia	Schmaus I.3–41 Arányi 770	valamely ér elzáródása thrombus által, amelyet ekkor embolusnak nevezünk
Ébrény		Schmaus I.245 (ébrényi teratoma), I.273 (ébrényi telepek), I.270 (ébrényi amputatio), I.4, 270 (ébrényi betegségek), I.271 (ébrényi torzképződmények)	magzat
Égény-mérgezés, aether		Arányi 874	aethermérgezés
Emlőtestecske vagy kandikáló, kukucskáló testecske, corpora mamillaria vagy candicantia	A széttérő agykocsányok között, a szürke gumó mögött két apró fehér dudor.	Thanhoffer 236	emlőbimbóra emlékeztető testecskék az agyalapon
Epefagyal, cholestearin	A gümő átalakulásainak egyik fajtája az elhárulás vagy elmeszpépesedés, amelynek egyik összetevője az epefagyal.	Arányi 62	a tbc-s gümők zsíros, meszes elfajulása
Ércérverés, pulsus aureus	A bal szív (a bal szívfél) túltengésénél az érverés feszes, kemény, ún. ércérverés, a fejek erősen lüktetnek, az arc piros, a szemek fényesek.	Arányi 563	feszes, kemény pulzus
Ev, ichor, sanies	Az ev vagy ichor, amely a görög mitológiában az istenek vére, az orvosi kifejezésekben viszont gennyes, savós váladékot jelent.	Arányi 470	gennyes, savós váladék
Fájdalmas fehér lobdag, phlegmasia alba dolens	A gyermekágyas nő egyik vagy másik alsó végtagja, térde, combja megdagad, a daganat márványfehér, kemény és igen fájdalmas. Oka a combvisszér gyulladása és emboliája.	Arányi 739–40	a comb fájdalmas lesz, hófehér színűvé válik a vena femoralis thrombusképződéssel járó gyulladása miatt
Fakadék, impetigo	Több összefolyó pustula (a pustulák gennytartalmú hólyagocskák).	Schmaus II.496	gennyes hólyagokkal járó, heveny bőrgyulladás
Fejbél	A fejbél a szájüreggel veszi kezdetét, szájrés vagy szájnyílás, szájtornács (vestibulum oris), tulajdonképpeni szájüreg, cavum oris proprium, torokszor, isthmus faucium, garat, pharynx és nyelőcső, oesophagus.	Thanhoffer 167	az emésztőrendszer szájától gyomorig tartó része
Fekete dag, melanosis	Fekete szemcsés festék borsónyi, mogyorónyi vagy még nagyobb tömegű lerakódása.	Arányi 145–6	a bőr sötétbarna elszíneződése fokozott melanin-festékanyag lerakódása miatt
Feketevízláz, Schwarzwasserfieber	A chinin-mérgezést tartják az okának, amely akkor jön létre, miközben a maláriát gyógykezelik. A malária igen súlyos típusa.	Schmaus I.335	kininmérgezés
Fene, üszök, scpacelus, gangraena, helybeli halál, rothadás		Arányi 117	üszkösödés
Foghúsi rostdag, epulis	kendermag, főtt borsó nagyságú fibroid	Arányi 246	a fogíny kötőszövetes, fibrosus daganata
Foghúsi tályog, parulis		Arányi 245	fogínytalyog
Fognyujtvány, processus odontoideus		Arányi 809/9	a processus odontoideus egy foghoz hasonló kiemelkedés, protuberantia a második nyakcsigolyán, az axison
Fövényszerű húgykő, arena		Arányi 712	vesehomok, hólyaghomok stb.
Függér, nagy életér, függőér, aorta, függéri ütérdag, aneurisma aortae, függérlob, Aorta hagymája, bulbus aortae	fő ütőér, aorta	Arányi 496, 500, 526, 757–67, 771–3 Thanhoffer 142–3, 146 Boncolási jegyzőkönyvek: 1863/64 (093223), 1865 (094332)	aorta, aorta anerysma

Régi orvosi kifejezés	Jelentése	Forrás	Mai jelentése
Gamóc, gamóc-tok, echinococcus cysta	Tüdőben, májban található kisebb-nagyobb tömlő, amely a galandféreg petéit tartalmazza. A máj terimbelében gyermek- vagy emberfőnyi, szívós falú tömlő, benne savó, a savóban borsó, mogyoró, dió nagyságú fióktömlők. A tömlőkben horogkoszorú és 4 szívótálca, néha farokszerű nyúlvány van.	Arányi 257, 264, 671–5	taenia solium, galandféreg scolexei (scolex a galandféreg feje)
Goethe-féle-csont	Felső állcsont, maxilla, négy részből áll, amelyek egybeforrtak. A középső két rész egybeforrvá hordozza a metszőfogakat, ezért metszői résznek, pars incisiva, vagy mivel a két tömegesebb oldalrész között foglal helyet, állkapocs közti csontnak, os intermaxillare, vagy mivel Goethe, a költő tanulmányozta és írta le először, Goethe-csontnak is nevezik.	Thanhoffer 43	maxilla, felső állcsont
Gonoszindulatú állképletek	A rák és a gümő. A rák lehet: rostos rák (cancer fibrosus vagy skyrhus), velős rák (cancer medullaris), vérrák (cancer haematodes), kocsonyás rák (cancer gelatinosus vagy hyalinus), bolyhos rák (cancer phyllodes), nyálábosrák (cancer fasciculatus), medres rák (cancer alveolaris), tömlős rák (cancer cystodes), belhामी rák (cancer epithelialis).	Arányi 46	rosszindulatú daganatok
Górcső, mikroskopium, górcsővi vizsgálat, mikroskopikus	Mikroszkóppal történő vizsgálat.	Schmaus I.57 Arányi 4	mikroszkóp, mikroszkópos vizsgálat
Gög, larynx		Arányi 175, 266, 271–5 1910-től már a régebbi boncolási jegyzőkönyvek mindegyikében a gége szóval találkozunk, pl. 1868 (102845)	gége
Gögvizdag		Arányi 269, 270	gége oedema, gégevizényő
Görvélykór, tuberculosis, skrofula, skrofulás ajak	Skrofulás ajak: skrofulás gyerekeknél az ajak megnagyobbodik, a nyálkahártya dagályszerűen megduzzad, nyirokértágulat, a mirigyek kötőszövetes hyperplasiája és hypertrophiája jellemzi, valamint felületes repedések, rhagades.	Schmaus II.132	scrofula: gümőkóros nyaki nyirokcsomó-megnagyobbadás
Gumma vagy syphiloma	A gummák gömbölyded vagy szabálytalan alakú lebe-nyes csomók, vagy lapos, elmosódott határú beszűrődmények, köles nagyságútól ökolnyi nagyságúak lehetnek. Már a syphilises fertőzés korai időszakában is kialakulhatnak.	Schmaus I.167	vérbanban előforduló sarjszövet
Gurdély, diverticulum, aneurysma	A gurdély valamely csöves szerv részleges tágulata, kiboltosulása, pl. nyelőcsőgurdély, erek, húgyvezeték, szív stb.	Schmaus II.135 (nyelőcsőgurdélyok), II.158, 193 (vastagbél-diverticulumok)	A gurdély megfelel a diverticulumnak vagy az aneurysmának.
Gutagóc, focus apoplecticus	agyi vérömleny	Arányi 210	az agyvérzés gócpontja
Gümős küllem, habitus phthisicus	A mellkas beesett és hosszában megnyúlt.	Arányi 207, 403	A tbc-s beteg küllemének leírására használták.
Gyilkos lob, inflammatio crouposa		Arányi 236–7	álhártyaképződéssel járó gyulladás, diphteria
Gyógytári font, azaz régi magyar meszely	Mértékegység, a magyar font 0,56 kg.	Arányi 336. o.	0,56 kg
Gyomor-csorva, gastricismus vagy gastrismus	Gyomorhurtnál az egyik tünet a szennyes-fehéres csapadékkal fődött nyelv vagy gyomor-csorva.	Arányi 577	lepedékes nyelv
Gyomorcsuk, pylorus, gyomornyit, cardia ventriculi		Arányi 593 és 305. o. Thanhoffer 165–6, 176	pylorus, cardia ventriculi
Gyurma	agy gyurmája	Arányi 183	állomány
Habarc, polypus			polip

Régi orvosi kifejezés	Jelentése	Forrás	Mai jelentése
Hagymáz, typhus	A vér feketéspiros, meggyzínú, alvadék nélküli, a belekben fekélyek, duzzadt fodormirigyek. A hagymázos bélfekélyek lehetnek hosszúkasak, körkörösek, petyhüdt és alávájt szélűek, feneküket barnás-zöldes vastag pörk képezi. A fodormirigyek mogyoró mekkoraságúak és viola színű gyurmával vannak beszűrődve.	Arányi 9, 89, 605, 610, 611, 612	Tifusz, a mekkoraság mindig valamely szerv nagysága, a gyurma pedig az állománya.
Hajszálhörgők gyulladása, pneumonia notha régen, újabban bronchiolitis vagy pneumonia catarrhalis	Halálos betegség, a hajszálhörgőkben szalmasárga, habzó, nyákos exsudatum (izadmány, folyadékgyütem).	Arányi 289, 340	a tüdőhörgőcskék hurutos gyulladása
Hangyanyhalvag által okozott halál, chloroform		Arányi 875	A kloroform bekerülhet a szervezetbe szájon keresztül, belélegezve, illetve bőrön keresztül. Tünetei: szédülés, hőemelkedés, bőrirritáció, arhythmia, hányinger, hányás, később aluszékonyosság, eszméletvesztés, tudatzavar.
Helyi halál, üszkösödés, mortificatio, necrosis, gangraena, sphacaelus	Helyi szövethalál az élő testben.	Schmaus I.79 Arányi 26	elhalás
Heveny kölesgümő, tuberculosis acuta miliaris	Köles nagyságú, áttűnő gümők mind a két tüdőben. Ellentétben a kölesgümővel, a közönséges gümő, főleg a jobb tüdőben, és annak is a csúcsában fordul elő.	Arányi 411, 412, 413, 414	számtalan kölesnyi gümő képződése a tüdőkbén
Hevenyész, acutus, pl. hevenyész lépdeganat	Bármely hirtelen létrejött és rövid ideig tartó kórkép, amely átalakulhat krónikusba.	Schmaus II.8, 82	heveny, acut
Hollóorr-karizom, musculus coracobrachialis	A biceps alatt található, a lapocka hollóorrnyujtványán ered.	Thanhoffer 113	hollócsőr alakú karizom
Horganyhalvag-mérgezés, chloretum zinci		Arányi 859	A horganyhalvad a cink-klorid régi neve. Mérgező, bőr- és légúti irritációt, illetve károsodást okoz. A bőrön fekélyeket, belélegezve légúti és tüdőkárosodást okoz.
Hortyok, choanae		Arányi 292. o.	choana, tölcsér, az orrüreg garati nyílása
Hörgkrup, hörgbeli gyikos lob	diphtheria	Arányi 337, 348	A hörgőkben található lepedék gyikhoz hasonló alakú.
Húgycőszor, strictura urethrae		Arányi 715, 717, 718	húgycőszűkület
Húgyhólyag gurdély, türemler, diverticulum	A húgyhólyag falán támadt, kidudorodó, tömlőszerű elváltozás.	Arányi 709	kiöblösödés bármely üreges szervben
Húgyvezédek		Arányi 308. o.	húgyvezetékek, ureter, urethra
Hullagümő, hullaszemölcs, verruca nekrogenica, tuberculum anatomicum	A kéz hátán és az ujjak háti felszínén keletkezik, általában gümőkóros hullák boncolásánál, ill. mérszárosok, állatorvosok kezén, ha gümőkóros hússal kerülnek kapcsolatba.	Schmaus II.500	Mivel gumikesztyű még nem létezett, a boncoló orvos pusztá kézzel végezte a necropsiát. Arányi a hullaszemölcsök elkerülésére javasolja, hogy a kórboncnok kenje be vastagon olajjal a kezét, és ügyeljen arra, hogy ne legyen rajta hámsérülés.
Hurkabél, colon felszálló hurkabél, colon ascendens leszálló hurkabél, colon descendens haránt hurkabél, colon transversum	A caecum folytatása a felszálló vastagbél, a máj alatt elhajolva a gyomor alatt a haránt vastagbél, majd lefelé kanyarodik, ez a leszálló vastagbél.	Thanhoffer 182	vastagbél, colon, ennek felszálló, haránt és leszálló ága, colon ascendens, transversum és descendens
Húsmérgezés, kolbászmérgezés, botulismus, allantiasis	A <i>Bacillus botulinus</i> okozza, amelynél különösen idegrendszeri tünetek lépnek föl, botulinismus, kolbászmérgezés. (<i>Tolnai Új Világlexikona</i>): Régebben ptomatropinmérgezésnek tartották, mert a kórképben a ptomain mérgező hatása volt a legfeltűnőbb. Először 1822-ben Justus Kerner irányította a betegségre a figyelmet, 155 esetet írt le Württembergben.	Schmaus I.303, 323, II.160, 167	<i>Clostridium botulinum</i> okozta ételmérgezés

Régi orvosi kifejezés	Jelentése	Forrás	Mai jelentése
Iblany-mérgezés (jód)		Arányi 860	Iblany a jód régi neve, a görög iónész szóból származik, amelynek jelentése rézrozsda, rézpatina, mérgező folyadék. Mivel orvosi használata gyakori, viszonylag sokszor előfordul a jódmérgezés, amelynek akut és krónikus formája van. A jód a pajzsmirigy működéséhez szükséges, a pajzsmirigy raktározza, a túladagolás rosszindulatú daganat kialakulásához vezethet. A jódmérgezés tünetei: „jódnátha”, könnyezés, kötőhártya-gyulladás, bőrgyulladás, heveny mérgezésnél, amely ritkán halálhoz vezethet, a nyálkahártyák duzzadtak, gyulladtak, kezdődő elhalást mutatnak.
Idősült, chronicus	Hat hétnél tovább, hónapokig vagy akár évekig is elhúzódó betegség.	Schmaus II.71 Arányi 8	krónikus
Iszam, előésés, prolapsus	Valamely szerv természetes nyíláson való előésése.	Arányi 113	előésés
Izzag, ekzema		Schmaus II.495, 497	többfajta, nedvedző hólyagképződéssel járó bőrgyulladás
Karcnyelvizom, musculus styloglossus	A nyelvet lefelé és hátrafelé húzza.	Thanhoffer 170	a processus styloideushoz és a nyelvhez tartozó izom
Kedezmirigy, glandula thymus, csecsemőmirigy	belső elválasztású mirigy	Arányi 325. o. Schmaus II.19–20	thymus, csecsemőmirigy
Kékkór, cyanosis	Gyűjtőeres pangásnál felhalmozódik a szén-dioxid a vérben, a nyálkahártyák, kéz-, lábujjak, ajak széle kékes színű. A görög küanosz szóból származik, a cyanosis lehet helyi vagy általános. Mindig valamely más betegség tünete.	Schmaus I.15	cyanosis, cianózis
Kéklensav-mérgezés, acidum prussicum		Arányi 870	A kéklensav a szénhidrogén régi neve, a mérgezés tünetei: szédülés, aluszékonyság, súlyosabb esetben károsodhat a szív, a máj és a vesék, szívritmuszavar, súlyos esetben kóma.
Keménykér, dura mater		Arányi 181, 185–7 Boncolási jegyzőkönyvek: 1863/64 (093135, 093410, 093633), 1868 (102827, 104419)	kemény agyhártya
Kénmáj, hepar sulfuris mérgezés		Arányi 853	kénmérgezés
Kontatás		Arányi 314, 319, 323, 326, 331, 544 Boncolási jegyzőkönyvek: 1867 (094311, 100407, 100623, 100629)	a mellkas kopogtatása
Korcsvegy, discrasia, morbi universales	Az általános betegségek közös elnevezése. A korcsvegyek lehetnek ütères vagy lobos vegy (hyperinosis vagy crasis phlogistica), visszeres (hyppinosis vagy crasis venosa), hagmázás vegy (crasis typhosa), pozsga vagy vértelj (plethora), sápkóros vegy (leukaemia), vízkóros vegy (hydraemia), epevérűség (cholaemia vagy icterus), gennyvérűség (pyaemia vagy sepsis), süly (skorbut), gümős vegy (tbc), rákos vegy (carcinosis vagy crasis carcinomatica).	Arányi 10, 86–7	általános betegségek közös neve, ma nem használatos
Kórletét, metastasis	A genny vagy ev fölszívódása után keletkező tályogok, amelyek az eredeti gennyesedésben szenvedő szervtől távoli szervekben keletkeznek.	Arányi 12, 95, 517	áttét

Régi orvosi kifejezés	Jelentése	Forrás	Mai jelentése
Kosz, favus	<i>Achorion Schönleinii</i> okozza, a fejen lencsényi, sárgás körülírt varok, scutulák, amelyeket a hajszálak többnyire átfúrnak. <i>Tolnai Új Világlexikona</i> 1927. IX.: sokáig elhúzódo, fertőző fejbőrbetegség, amelynek első leírója Schönlein 1939-ben. Schönlein-féle Achoriionnak nevezett gomba okozza.	Schmaus II.502	egy gombafaj által okozott haj- és bőrbetegség
Kőfaragó tüdő, choliosis	Üveg-, porcelán-, ultramaringyárakban dolgozóknál fordul elő.	Schmaus II.96	
Lágyagykérek, piae meninges: pókhálókér, arachnoidea és az edénykér, meninx vasculosa vagy pia mater		Arányi 98, 181, 188, 190–6 Boncolási jegyzőkönyvek: 1863/64 (093135, 093410, 093633), 1868 (102827, 104419)	lágycsűrtya
Lat	Az Osztrák–Magyar Monarchia idején használatos mértékegység, 1 lat = 17,5 gramm.		17,5 gramm
Láta, pupilla		Arányi 962 1910 előtt minden boncolási jegyzőkönyvben, de még a 80-as években is előfordult elvtve, pl. 1863/64 (093135), 1867/68 (104002, 104405)	pupilla
Légkór, pneumatis vagy tympanitis		Arányi 733	A pneumatis a szervezetben rendellenesen előforduló levegő jelenlétét jelenti, tympanitis ma középfülgyulladást jelent.
Légkönyer mérgezés, ammonia pura liquida	ammóniamérgezés	Arányi 853	Szintelen, szúrós szagú, mérgező gáz, a mérgezés tünetei: kékeslila bőr, fájdalmas nyelés, fokozott nyálzás, dagadt arc, fejfájás, szív- és légzési panaszok, hányinger, hányás, hasi fájdalmak.
Lél, alcohol vagy pálinka okozta halál	alkoholmérgezés	Arányi 873	alkoholmérgezés
Lobtermény, izzadmány, exsudatum	Gyulladás következtében létrejött pl. savógyülem.	Arányi 16–7, 19–21	izzadmány, folyadékgyülem
Lólabtekervény, gyrus hippocampi	A nyakszirti-halántéki barázdától befelé.	Thanhoffer 247	hippocampus
Lugalok vagy égvények, alkalia		Arányi 852	lúgos anyagok okozta mérgezések
Mákony mérgezés, opium		Arányi 869	ópiummérgezés
Méhizsam, prolapsus uteri		Arányi 113	méhelőésés
Mekkoraság, terime	Beletartozik a hosszúság, szélesség, magasság, illetve valamivel való összehasonlítás, pl. dara, mák, köles, lencse, bab, mogyoró, emberfő stb. nagyságú vagy alakú stb. Híg állománynál a mennyiséget kell leírni.	Arányi 119, 950 A mekkoraság kifejezés szinte minden 1863/64-től kezdődő boncolási jegyzőkönyvben előfordul az 1900-as évek elejéig	nagyság
Mírenymérgezés, mirecsav, acidum arsenicosum		Arányi 851	arzenmérgezés
Mony, tojás, here		Arányi 654	here, testis
Nádraszáj, méhszáj			méhszáj
Nagy pödörlőláb körmei (agyban)			anatómiai képlet az agy oldalkamrájában
Nagy rózsaidég, nervus saphenus maior	A comb mélyén a nagy comberekkel fut, majd a rózsavívóérrel a bőr alatti kötőszövetben a belső lábszélég.	Thanhoffer 278	az alsó végtag egyik idege

Régi orvosi kifejezés	Jelentése	Forrás	Mai jelentése
Nedves fene vagy vízírák, száju- űsök, noma	Gyorsan támadó és elterjedő, nedves elfénesedése a száj nyálkahártyájának, a fene a pofát és a foghúst is gyorsan fölemésztí, és genyvérfűsége okoz. A szájuzgból kiinduló folyamat, amely a szövet vizenyős megduzzadásával és beszűrődésével kezdődik, de rohamosan gangraenás széteséshez vezet. Oka ismeretlen, főleg leromlott gyermekeknél fordul elő.	Arányi 229, 244 Schmaus II.128	Noma, vízírák, a bucca nyálkahártyájából kiinduló, nedves gangraenával, szövetelhalással járó betegség. A fene a gangraena, necrosis régies neve.
Nehezék, drachma	Mértékegység, egy kávéskanál.	Arányi 336. o.	
Nyavalyatörés ellenes csont, ossiculum antiepilepticum	A fontanellák és varratok helyén ún. fontanella csontok is képződhetnek. Ilyen a Paracelsus-féle nyavalyatörés-ellenes csont.	Thanhoffer 56	A varratokban, főleg a kutacsok területén apró kis csontocskák lehetnek, amelyek ritkán fordulnak elő. Paracelsus (1493–1541) ezeket a csontokat porrá törte és epilepszia ellen alkalmazta. Goethe-csontnak is nevezik a nagy költő tiszteletére, aki összehasonlító anatómiai tanulmányokat is folytatott.
Nyirkedény, nyirkedénylob, lymphangitis		Arányi 783	nyirokér, nyirokgyulladás
Obony, uncia	Mértékegység, két evőkanál, 1 obony 38 gramm.	Arányi 336. o.	38 gramm
Oldalgyomrocs	az agy oldalsó kamrái	Boncolási jegyzőköny- vek: 1868 (104423, 102827)	oldalsó kamra
Ólomcukor mérgezés, acetas plumbi vagy saccharum saturni		Arányi 857	ólommérgezés
Ördöggharapás, morbus diaboli	A petevezető, tuba uterina vagy Fallop-cső, méhkürt 9–16 cm hosszú, 0,5 cm vastag cső, tágulatokkal a kezdetén és a végén. A hasi végén van a hasi nyílás, amelyen cafrangok vannak, ezt nevezik ördöggharapásnak (<i>Tolnai Új Világlexikona</i>).	Boncolási jegyzőköny- vek: 1867 (100201, 100318)	
Pozsga vagy vértelj, plethora	Az általános megbetegedések között a visszeres vagy egyik fajtája.	Arányi 87	plethora, vérteltség
Pöfeteg, polypus	Általában kocsnnyal bíró kitüremkedés valamely nyálkahártyán, a pöfeteg lehet jó- és gonoszindulatú.	Arányi 133–4	polip
Rák-csírnye	rákos anyag	Arányi 146	
Rászttáj, regio hypochondriaca		Arányi 918 Boncolási jegyzőköny- vek: 1864 (093759, 093846), 1865 (095056)	A راستتáj a hasüreg felső, rekeszizom alatti része.
Remese, colon		Arányi 313. o.	vastagbél
Rívóka, hydatis vagy savós tömlő, cystis serosa	Amikor a tömlődag, cysta bennéke tiszta savó, akkor savós tömlő vagy rívóka a neve.	Arányi 44	savót tartalmazó tömlős hólyag
Rongyszedő betegség	A lépfene azon alakja, amikor a bőrön lévő apró sebekben, hámszínyokon keresztül jut a lépfene bacillus a szervezetbe, a tüdőbe a fertőzött rongyok válogatása közben kerül be a lépfene bacillus.	Schmaus I.322	A <i>Bacillus anthracis</i> okozza, anthrax, lépfene, amely a görög anthrakisz 'szén' szóból ered. Ennek oka, hogy a bőrön képződő, bevezett, kifakadó hólyagok helyén szénfekete var képződik.
Rostos rák, skirrhus	Ha a carcinoma stromája (kötőszövetes váz) igen nagy mértékben megnövekszik, akkor szívós, nagyrészt rostos kötőszövetből álló daganatok jönnek létre, ezekben csak szórványosan található kisebb hámszínycsoportok, ez a carcinoma típusa a skirrhus.	Schmaus I.230, II.162	scirrhus, kötőszövetes rákos daganat
Sárgakór, sárgaság icterus	Különböző máj- és epebetegségek (cirrhosis, tumorok stb.), nyombélhurut következménye lehet.	Arányi 162, 604, 656	sárgaság
Sörszív	Ún. plethora vera a sörivőknl fordul elő, jellemzői a szívűtlengés, az összes szervek nagyfokú bővűrsége, feszes pulzus, vértűdulásra és vérzésre való hajlam. Természetes nyomásemelkedés támad az érrendszerben, amely a szív munkáját megnehezíti.	Schmaus I.362	plethora, a vér mennyiségének növekedése

Régi orvosi kifejezés	Jelentése	Forrás	Mai jelentése
Súlyany-mérgezés, barium	A bárium izomméreg, tünetei a nyálfolyás, hasmenés, hányás, kólika, szívritmuszavarok, végül a vázizom bénulása miatti fulladás.	Arányi 853	báriummérgezés
Súly, scorbut, crasis scorbutica	A korcsvegyek egyik fajtája. A testet számos lencse, borsó nagyságú, szennyes viola színű peccsét lepi el, amelyek híg, barnás-piros vért tartalmaznak, ezek a foltok a lábikrán krajcár, huszas vagy egész tallér terjedelműek lehetnek. Bélszatorna nyálkahártyája feketés viola színű vagy sok fekete folt elszórva.	Arányi 87, 97, 171	C-vitamin-hiányból fakadó, vérzékenységgel, fáradékonysággal járó betegség
Szabóizom, musculus sartorius	Az elülső felső csípőtővisen ered, a sípcsont belső felületén tapad meg, azért nevezték szabóizomnak, mert azt hitték, hogy a szabók szokásos lábátvetésére való, de egymaga erre nem képes.	Thanhoffer 123	
Szagló hagyma, bulbus olfactorius	A tuber olfactoriusból indul ki a tractus olfactorius, amelynek vége duzzanatot kap, ez a szagló hagyma, bulbus olfactorius.	Thanhoffer 243	
Szágó lép	Kölesnyi, egynemű, üvegszerű, főtt szágóhoz hasonló, a metszslaplóról kiemelkedő tüszők.	Schmaus II.11	A lép amiloid, keményítős elfajulása, amely más szervek hasonló elváltozásával jár együtt, ennek egyik formája a szágólép, amikor az elfajulás a Malpighi-testecskéket érinti.
Szakcsont, szakizom	Azt az izmot, amely a nyelvcsonttól (szakcsonttól) a nyelvhez megy, szaknyelvizomnak (musculus hyoglossus) hívják.	Thanhoffer 90.	nyelvcsont, os hyoideum, a nyelvtől a nyelvcsonthoz vezető izom, musculus hyoglossus
Szalonna-alvadék, rostonya- vagy fibrinalvadék	A szívben és a nagyerekben található vér szalonnás alvadéka, rostanyag vagy rostonya.	Schmaus I.8 Arányi 28 A régi bonctani jegyzőkönyvek mindegyikében 1863-tól	fibrines
Szegényvérűség, anaemia	Lehet localis, egyes szervekre terjedő vagy általános, több oka lehet.	Schmaus I.16	vérszegénység, anaemia
Szívgyomrok, ventriculi cordis	A szív kamrái, gyakran bal és jobb szívnek nevezik.	Arányi 494	a szív jobb és bal kamrája
Szívnyílási szor, stenosis	Valamely szívbillentyű szűkülete, amely egyben a billentyű záródásának elégtelenségével is jár.	Arányi 502	szívbillentyű-szűkület
Szor, stenosis, strictuta	Valamely nyílás vagy üreg szűkülése, pl. a szív nyílásai, bázis, belek, húgycső. (Arányi megjegyzi, hogy mainap a stenosis a szívre, a stricturát a húgycsőre alkalmazzák.)	Arányi 125-6	szűkület
Szövegbántalom, szöveg: textus	szövetkárosodás	Arányi 14	szövetkárosodás
Szunnykór, sopor		Arányi 380	eszméletlen állapot, öntudatlanság
Szülep		Arányi 366. o.	méhlepény
Takonykór, malleus	Okozója a <i>Bacillus mallei</i> , lovokról kerül az emberre. A bőrön sebfertőzés, vékony, kirágott szélű fekélyek, phlegmonés gyulladás. Embernél ritka, az orrnyálkahártyán göbös beszűrődéseket és fekélyeket okoz. Takonykórnál a tüdőben göbök és pneumoniás folyamatok lépnek fel, valamint tályogok keletkeznek.	Schmaus I.324, II.64, 121, 501	takonykór
Tengélet, vegetatív		Arányi 958	
Terecs, scrupulum	mértékegység, egy uncia 24-ed része, egy római font 288-ad része, általában valamely mértékegység legkisebb része	Arányi 336. o.	uncia, római hossz mérték, 24,7 mm, vagy római rézpénz
Terimbél, parenchyma, terimbeles		Arányi 152-3	
Tömet, infarctus, vérári tömet, infarctus haemorrhagicus		Arányi 13, 138	infarktusz
Turhás mirigy	turhás mirigy, glandula pituitaria	Arányi 962	Az agyalapi mirigy, hypophysis régi neve. Úgy gondolták, hogy a turha itt képződik.
Turhás mirigy, szívgurdély, aneurisma cordis	A bármilyen okból megernyedett szívizomzat a vérnyomásának engedve kitágul.	Arányi 506	

Régi orvosi kifejezés	Jelentése	Forrás	Mai jelentése
Tüdőlégdag, emphysema pulmonum		Arányi 374–80	tüdőtágulat
Tüdősorvadás, hektika		Arányi 401	A phthisis, sorvadás másik neve a hectica.
Tüdővízdag, oedema pulmonum		Arányi 362–72	tüdővízenyő
Tüdűtér, arteria pulmonalis	arteria pulmonalis	Arányi 500, 521	tüdőartéria
Tülkhártya		Arányi 882	orrnyalkahártya
Ütér, arteria (csípűtér, tüdűtér, combtűtér stb.)		Arányi 323. o.	verőér, artéria
Ütérdag, aneurysma	A verőéren különböző okokból keletkezett kiboltosulás, az ér fala elvékonyodik, könnyen megrepedhet.	Arányi 117, 743, 745–57	aneurysma
Vasporos tüdő, siderosis	Kovácsok, kőszőrűsök, reszelőkészítők, papír- és üveggyárak munkásai kapják meg.	Schmaus II.97	pneumoconiosis, a tüdő vasporbelégzési általma
Vatyora, cloaca		Arányi 366. o.	A madarak és a kétéltűek végbélnyílása, amely a húgy-ivarszervek közös nyílása, az emberi embrióban is megtalálható.
Véres tömülés, infarctus haemorrhagicus	Az arteriák elzáródása következtében létrejött infarktus.	Schmaus I.21	vérzéses infarktus
Verőceér, verőc-ér vena portae	májkapuvéna	Arányi 303. o. Schmaus II.199, 205	vena portae
Vérszivacs	Sejtdús sarkomák némelyikében számos, erősen tágult vérreg van, amelyektől a daganat sötétvörös, igen könnyen vérző, szivacszerű.	Schmaus I.213	Ma vérszivacsnak nevezik a haemangiómát, amely jóindulatú érdaganat.
Veselobor			vesegyulladás
Vésmagmérgezés, nux vomica		Arányi 871	A <i>Nux vomica</i> , „hánytató dió”, farkasmaszlag magja sztrichnint tartalmaz, erős mérgező, de a gyógyászatban is használják.
Vilany-mérgezés, phosphorus		Arányi 861	foszformérgezés
Viszketeg, prurigo	Gyermekkorban, általában 2 éves kor körül jön elő, gyógyíthatatlan, egész életen át megmaradó bőrbetegség. Göböcskék, papulás vakarási nyomok a bőrön, ha a nyirokcsomók megduzzadnak, prurigo bubókról beszélünk.	Schmaus II.498	„viszketegség”, erős viszketéssel járó, allergiás eredetű krónikus bőrbetegség
Zsákvizkór, álhydrops vagy tömlős vizkór, hydrops vesicae felleae, hydrops processus vermicularis, hydrops tubarum, hydrops saccatus	Praeformált, nyálkahártyával bélelt üregekben jön létre a kivezető utak elzáródása után, pl. féléregnyúlvány, epehólyag, méh, petekürtök, vesemedence tágulatai.	Schmaus I.28 Arányi 104	hydrops vesicae felleae, hydrops processus vermiformis, hydrometra, hydrosalpinx, hydronephrosis
Zsebre, aphtha	Kendermag, borsó nagyságú fekélyek a száj és a hüvely nyálkahártyáján, a fekélyek szalonnás külleműek és hártás lobot (diphtheriticus) mutatnak.	Arányi 247	kis, fehér, kifekélyesedő foltok a szájnyálkahártyán

FORRÁSOK

- Arányi Lajos *Kórbonctan elemei gyógygyakorló és törvényszéki orvosok számára Sokratesi modorban tárgyalva* Budán, A Kir. Magy. Egyetemi Nyomdából 1864. [Az Arányi-könyvre való hivatkozáskor csak a kérdés számát adtam meg, nem oldalszámot. Mivel a kérdések száma folytatólagos, így egyszerűbb ennek alapján megtalálni a helyet. A boncolás menetének leírásától kezdve az oldalszámot adom meg, mert ott már nem kérdés-felelet formájában íródott a Függelék.]
- De febribus intermittibus* Budán, Királyi Akadémiának betűivel 1779.
- Schmaus *A kórbonctan alapvonalai* [Újonnan átdolgozta és kiadta dr. Herxheimer Gotthold tanár, a wiesbadeni városi kórház prorektora, a tizedik német kiadást fordította dr. Balassa László, a fordítást átnézte és az eredetivel összehasonlította dr. Feldman Ignác, a békésvármegyei közkórház boncoló főorvosa, vagy egyetemi kórbonctani tanársegéd] Budapest, Franklin-Társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda 1914.
- Thanhoffer Lajos *Előadások az anatomia köréből* Budapest, K. M. Természettudományi Társulat kiadása 1896.
- Tolnai Új Világlexikona* Budapest, Tolnai Nyomdai Műintézet és Kiadóvállalat Részv. Társ. Kiadása 1926, 1927.